

Stjepan Matičević o znanstvenim pristupima*

HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /

Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences of the

Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Croatia

hpotlimbrzovic@ffos.hr

UDK 37.01(497.5)"19"

001+37]:1

1 Matičević, S.

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific paper

Primljeno / Received: 29. 8. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 19. 9. 2025.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2\(102\).4](https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2(102).4)

Sažetak

Iako je djelovao u razdoblju tijekom kojeg je disciplinarnost činila dominantan znanstveni pristup, hrvatski filozof i pedagog Stjepan Matičević (1880. – 1940.) iskazivao je dvojak odnos prema njoj te je predlagao nove pristupe. U dvanaest radova nastalih između 1912. i 1940. najprije je afirmirao disciplinarnost nastojanjem za osamostaljenjem pedagogije, istodobno upozorivši na negativne posljedice tog pristupa po društvo, znanost, obrazovanje i pojedinca. Potom je predlagao i nove pristupe koji podrazumijevaju suradnju među znanostima: od metodološkog *paralelizma*, koji ima obilježja multidisciplinarnosti, do *preplitanja* i *komplificiranja* metoda i spoznaja te njihove integracije, koji odgovaraju obilježjima interdisciplinarnosti. S obzirom na razdoblje tijekom kojeg je bilježio svoja promišljanja, opravdano ga je smatrati jednim od ranijih hrvatskih filozofa koji su kritički promišljali o disciplinarnosti te zagovarali znanstvene pristupe koji su tek desetljećima kasnije uspostavljeni kao multi- i interdisciplinarnost.

Ključne riječi: Stjepan Matičević, filozofija, pedagogija, disciplinarnost, (pre)specijalizacija, multidisciplinarnost, interdisciplinarnost

* Ovaj rad nastao je u sklopu projekta *Hrvatska i Europa kroz povijest – transfer ideja i kulturna razmjena* (HEPTIK) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (581-UNIOS-63) te je financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2025. – 2029. Europske unije – NextGenerationEU.

Uvod

Stjepan Matičević (1880. – 1940.) bio je hrvatski filozof i pedagog čiji je znanstveni rad rezultirao opusom od osamdesetak djela. U njima je promišljao i o disciplinarnosti, ali i predlagao nove znanstvene pristupe. To što je bio zaokupljen disciplinarnošću uopće ne čudi, budući da je bila prevladavajuća u vremenu u kojem je djelovao. Povjesničari znanosti pretežno je omeđuju osnutkom modernog sveučilišta tijekom 19. te prvom polovicom 20. stoljeća, kada se pojavljuju naznake novih pristupa, naročito multi- i interdisciplinarnosti, ili njegovom drugom polovicom, kada novi pristupi gospodare znanošću i kada započinju prve sustavne teorije o njima.¹

S obzirom na to, iznenađuju Matičevićeva promišljanja o drugačijim znanstvenim pristupima. Te teme izmicale su pažnji istraživača njegova života i djela. Ipak, objavljen je jedan sažetak sa znanstvenog skupa u kojem je ukazano na zastupljenost kritike disciplinarnosti u njegovu opusu.² U ovom ću radu detaljno analizirati Matičevićev odnos prema znanstvenom okruženju kojem je pripadao te njegovu uključenost u potragu za novim rješenjima na znanstvenom horizontu.

1. Matičević o znanstvenim pristupima

Matičevićeva zapažanja o znanstvenim pristupima nisu bila sporadična ni uzgredna. Bilježio ih je redovito, i to u čak dvanaest radova objavljenih

¹ Roberta Frank, »'Interdisciplinary': The first half-century«, u: E. G. Stanley i T. F. Hoad (eds.), *Words for Robert Burchfields Sixty-Fifth Birthday* (Woodbridge: D. S. Brewer, 1988), pp. 91–101;

Julie Thompson Klein, *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice* (Detroit: Wayne State University Press, 1990), pp. 11–39;

Joe Moran, *Interdisciplinarity* (New York / London: Routledge, 2002);

Harvey J. Graff, »The 'Problem' of Interdisciplinarity in Theory, Practice, and History«, *Social Science History* 40/4 (2016), pp. 775–803. <https://doi.org/10.1017/ssh.2016.31>;

Mitchell G. Ash, »Interdisciplinarity in Historical Perspective«, *Perspectives on Science* 27/4 (2019), pp. 619–642. https://doi.org/10.1162/posc_a_00318

² Hrvoje Potlimbrzović, »Stavovi Stjepana Matičevića o disciplinarnom svijetu« / »Stjepan Matičević's Attitudes on Disciplinary World«, u: Pavo Barišić, Bruno Čurko, Josip Guć, Hrvoje Jurić, Lidija Knorr, Mira Matijević i Demian Papo (ur.), 30. *Dani Frane Petrića / 30th Days of Frane Petrić*, Cres, 25. rujna – 1. listopada 2022. / Cres, September 25–October 1, 2022. Glavna tema: *Svijet u filozofiji / Main Theme: World in Philosophy*, 25. – 28. rujna 2022. Stalna tema: *Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Regular Annual Theme: Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context*, 28. rujna – 1. listopada 2022. (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo / Croatian Philosophical Society, 2022), pp. 115–116 / p. 116.

ili pripremljenih za nastavu između 1912. i 1940. godine: »Neke napomene u prilog našoj filozofijskoj i psihologijskoj terminologiji« (1912.), »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja« (1921.), »O tridesetoj godišnjici Nastavnog vjesnika« (1922.), »Idealni i realni momenat u uzgoju« (1923.), *Savremene pedagoške struje* (1925.), »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj« (1935.), »Božić u svijesti djece i odraslih« (1936.), *Pedagoška aksiologija sa uvodom o psihologiji čuvstva* (1936.), »Uskrsne preporodne misli« (1936.), *Didaktika* (1940.), *Pedagoška metodologija i Uvod u opću pedagogiju*. To znači da ga je ta tema intrigirala tijekom čitave stručne i znanstvene karijere. U sljedećim dvama potpoglavljima obradit ću njegova promišljanja o disciplinarnosti te njegove prijedloge i opise novih znanstvenih pristupa.

1.1. Matičević o disciplinarnosti

Povjesničari i teoretičari znanosti opisuju disciplinarnost kao pristup koji podrazumijeva oslanjanje na metodu i spoznaje jedne znanosti, a kao njezine posljedice ističu, primjerice, disciplinarno usmjerene fakultete sa zasebnim ustrojstvenim jedinicama, prekomjernu specijalizaciju, mogućnost stjecanja akademskog nazivlja, osnivanje strukovnih udruga, uspostavu stručne terminologije, pokretanje specijaliziranih znanstvenih časopisa i stvaranje kanona literature.³ Matičević je o disciplinarnosti iznosio afirmativne, ali i negativne stavove.

³ David R. Shumway, Ellen Messer-Davidow, »Disciplinary: An Introduction«, *Poetics Today* 12/2 (1991), pp. 201–225, na p. 208: »Moreover, the organizational structure of the research university developed so as to permit disciplinary practitioners to exercise this authority. Departments were in principle given control over hiring, tenure, and curriculum. But this relative autonomy from the central administration did not leave departments free to pursue any course. Rather their authority was shared with national and international institutions that embodied the disciplines—professional associations that sponsored disciplinary activities and promulgated disciplinary values, journals that published disciplinary and specialized research, funding agencies that supported disciplinary research and teaching, and peer reviewers who evaluated disciplinary work.« <https://doi.org/10.2307/1772850>;

Eli Blevis, Erik Stolterman, »Transcending Disciplinary Boundaries in Interaction Design«, *Interactions* 16/5 (2009), pp. 48–51, na p. 48a–b: »Disciplinary is an approach to a particular problem space using a single, identifiable collection of methods informed by or in the service of a single body of knowledge.«;

Ruth Neumann, »Disciplinary«, u: Malcolm Tight, Ka Ho Mok, Jeroen Huisman i Christopher C. Morphet (ed.), *The Routledge International Handbook of Higher Education* (New York / London: Routledge, 2009), pp. 487–500, na pp. 488: »Disciplines comprise a number of accepted features. A discipline encompasses a general body of knowledge, with some agreed

Njegovo afirmativno mišljenje u skladu je s vladajućim odobravanjem disciplinarnosti tijekom razdoblja u kojem je djelovao. Naime, Matičevićev pedagoški rad započeo je u doba kada je iznova uspostavljan status pedagogije kao zasebne znanosti. Ona je, zahvaljujući njemačkom filozofu, pedagogu i psihologu Johannu Friedrichu Herbartu (1776. – 1841.), takvom poznata još od početka 19. stoljeća. Međutim, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće pedagogija se prekomjerno razgranala, što je, kako 1991. godine izvještava pedagog Nedjeljko Kujundžić (1930. – 2013.), stvorilo pomutnju uslijed koje se kao glavno postavilo pitanje njezina određenja: je li ona »posebna teorijska znanost, ili je samo aplikacija drugih bazičnih znanosti kao što su psihologija, filozofija, sociologija itd.«⁴ Matičević je bio jedan od onih koji su aktivno nudili odgovore na to pitanje. Štoviše, na europskoj je razini bio jedan od »pionira koji su se borili za emancipaciju pedagogije i njenu autonomiju« te je, kao »malo koji pedagog onoga doba«, uspio »dokazati kako je pedagogija originalna i samosvojna znanost koja ima svoje područje i specifične metode«.⁵ Najveći obol dao je u članku »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj«, čiji je sadržaj izložio 1934., a potom objavio 1935. godine. Izdavam tek jedan zaključak koji neprijeporno svjedoči o njegovu stavu:

»Ako se dakle dublje zamislimo u sve to, izaći će nam slika pedagogije još jedinstvenija i markantnija, tako samosvojna, da možemo govoriti o nauci o odgoju kao jednoj zaista auto-nomnoj nauci, nauci, koja sama sebi zakone traži i nalazi, jer se i odgojna funkcija – njen predmet – odvija po vlastitoj zakonitosti, po specifičnoj odgojnoj zakonitosti.«⁶

logical taxonomy, and accepted basic literature which defines its parameters. A discipline has its own specialised vocabulary and an accepted body of theory. A discipline also has a sense of sequence, which enables researchers to discuss gaps in disciplinary knowledge, theory and research. There are accepted techniques and methods of theory testing, revision and generation, and recognised techniques for replication and (re)validation of research. Disciplines have established communication methods, which include professional associations, conferences and journals with peer-reviewed publications.«;

Julie Thompson Klein, *Beyond Interdisciplinarity. Boundary Work, Communication, and Collaboration* (New York: Oxford University Press, 2021), p. xvi: »Disciplinarity demarcates selected objects, subjects, and methods that reinforce specialization through institutionalizing mechanisms of academic departments, professional societies, meetings, publications, degrees, and a job market. They establish boundaries around epistemic cultures, dividing insiders from outsiders.«

⁴ Nedjeljko Kujundžić, »Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića (Uvodna studija)«, u: N. [Nedjeljko] Kujundžić i I. [Ivan] Mar[i]janović (priredili), *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića*, odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića (Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 1991), pp. 7–46, na p. 32.

⁵ Kujundžić, »Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića (Uvodna studija)«, p. 9.

⁶ Stjepan Matičević, »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj«, na svečanoj sjednici »Strossmayerova dana nauke i umjetnosti« 4. februara 1934. čitao, *Rad Jugoslavenske*

Zbog doprinosa koji je polučio tom »raspravom«, Matičevića se, zaključuje Kujundžić, s »pravom smatra teoretskim znanstvenim utemeljiteljem pedagogije u Hrvatskoj i Jugoslaviji«, a »respektirala« ju je i »njemačka pedagogija.«⁷ Pedagogiji je doprinio i u praktičnom smislu, osnaživši njezinu institucionalnu poziciju. O tom je aspektu njegova djelovanja pisao i pedagog Igor Radeka u članku iz 2020. godine. U njemu je ustanovio da je Matičević zaslužan za »razdvajanje pedagogije od filozofije i prerastanje pedagogije iz općeg predmeta u zasebni studij, koji je pokrenut 1928. godine, od kada je omogućeno i stjecanje doktorata znanosti iz pedagogije.«⁸

Njegovo nastojanje za razgraničenjem pedagogije od drugih znanosti, posebice od filozofije i psihologije, nedvojbeno ga svrstava među pobornike disciplinarnosti. Kako 1991. doznajemo od Davida R. Shumwaya i Ellen Messer-Davidow, jedan od razloga ograničenja discipline može biti upravo zaštita njezina unutarnjeg prostora od pokušaja izvanjskih prisvajanja od neke druge discipline.⁹ Drugi razlog koji spominju jest unutarnja regulacija. Ona propisuje metode i teorije svojstvene toj disciplini ili one koje je moguće preuzeti od drugih disciplina,¹⁰ a da se pritom ne naruši njezina autonomija. Taj se pak razlog u Matičevićevu opusu očituje u mišljenju da se pedagogija oslanja na metode i spoznaje iz drugih znanosti. Kako je ustvrdio u skriptama iz *Uvoda u opću pedagogiju*, »treba pomoć drugih nauka«, ali »nije dio logike, estetike i psihologije, nego ona ima svoje stanovište i upotrebljava druge nauke za stanovitu svrhu, pobire istine i u tom se sastoji samostalnost nauke.«¹¹

Matičević je afirmirao i druge disciplinarne tendencije. Pozivao je na osnivanje specijaliziranih časopisa i ukazivao na općenitu potrebu za specijalizacijom. Ono prvo učinio je u članku objavljenom 1922., povodom tridesete godišnjice osnutka časopisa *Nastavni vjesnik*, u kojem je od 1920. do 1922. obnašao i uredničku dužnost. U članku je zapisao da smatra da bi se »i u nas već moglo pristupiti izdavanju specijalnih naučnih časopisa«, uz svijest da »spe-

akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 250, Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički 112 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1935), pp. 159–214, na p. 212.

⁷ Kujundžić, »Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića (Uvodna studija)«, p. 23. Usp.: Nedjeljko Kujundžić, *Pedagogija Stjepana Matičevića*, magistarski rad (Zagreb: [Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu], 1971), p. 53.

⁸ Ivan Radeka, »Pedagogija Stjepana Matičevića. Povodom stotinu i četrdesete godišnjice rođenja i osamdesete godišnjice smrti«, *Acta Iadertina* 17/2 (2020), pp. 193–212, na p. 197.

⁹ Shumway, Messer-Davidow, »Disciplinary: An Introduction«, p. 209: »Boundary-work is performed for various purposes. When the point is to establish or protect a discipline, boundaries mark it as a territory to be possessed by its owners, not appropriated by others, and they indicate the relations it may have with other disciplines.«

¹⁰ Ibid.: »When the point is to regulate disciplinary practitioners, boundary-work determines which methods and theories are included, which should be excluded, and which may be imported.«

¹¹ Stjepan Matičević, *Uvod u opću pedagogiju* ([Zagreb: s. n., s. a.]), p. 3.

cijalizacija ne bi možda još mogla biti potpuna, ali barem prema predmetnim grupama, kako su srednjošk. profesori osposobljeni«. ¹² Da njegov poziv nije naišao na plodno tlo, svjedoče stavovi koje je objavio 1936. godine. Tada je u članku »Uskrsne preporodne misli« na detaljniji i opsežniji način konstatirao da u Hrvatskoj nedostaje specijaliziranih časopisa te priželjkivao povećanje njihova broja, pridodavši i promišljanja o važnosti specijalizacije:

»Vremena ilirskog zanosa, patriotskog 'gledanja kroz prste' i popuštanja pod devizom 'da se ne kvari volja', trebala bi da su konačno prošla. Stručnjaštvo i specijaliziranje je zahtjev vremena i situacije, a nas još u velikoj mjeri, u nedopustivoj mjeri bije diletantizam, kojemu je obično osnov tolerirana površnost, a najčešće i neka specijalna naša 'nadmoćna' blaziranost i nenalaženje problema i na najvažnijim i najsvetijim pitanjima čovjeka i društva ('teoretska gnjavaža', 'švapska posla'): ne vidimo još ni ljepotu ni prednosti suptilnije problematike. Mi npr. nemamo diferencirane povremene štampe, cijelo čislo čistih strukovnih časopisa (filozofija, psihologija i psihotehnika, sociologija, opća historija, opća i specijalne filologije, fizika, matematika itd.) nam manjka, a ulogu ocjenitelja i obavjestitelja publike vrše 'univerzalni' novinari i revijaliste, koji nijesu dospjeli ni da svoje rubrike specijaliziraju, dapače odbijaju od sebe strukovnjake (kako je to drukčije npr. već u Čeha!). Takovo se stanje ne može dakako preko noći popraviti, ali treba da je bar tendencija vidljiva. Potrebno bi bilo prije svega stvoriti neki strukovni, *naučni kontinuitet i tradiciju*.«¹³

Iz toga proizlazi da je specijalizaciju i osnivanje specijaliziranih časopisa smatrao zahtjevom vremena, koji hrvatska stručna i znanstvena javnost tada još nije bila prepoznala ili prihvatila. Također, nabranjem je znanosti i disciplina poručio da je riječ o sustavnom nedostatku. Upravo zato tu je javnost okarakterizirao kao diletantsku, površnu, ravnodušnu, nerafiniranu i kratkovidnu. Za udovoljavanje spomenutom zahtjevu, zaključuje on, presudno je najprije uspostaviti stručni i znanstveni kontinuitet i tradiciju. Sljedeća sredstva mogla bi tome pomoći: »valjan, strogo kontroliran naučni pomladak, veća povezanost domaćeg rada i produkcije (časopisi, udruženja, stručna predavanja i produženi kurzevi, kongresi, naučna putovanja po domovini i u tuđinu, nadovezivanje na domaću problematiku i domaće radove i tako dalje), bolje izdavačke prilike, rješavanje udžbeničkog pitanja, njegovanje i organizovanje prijevodne literature, bolje spremanje i nutarnje usavršavanje naučnih i nastavnih zavoda počevši tamo od najnižih itd.«¹⁴ Brojna od tih sredstava odgovaraju pobrojanim obilježjima disciplinarnosti ili nastaju kao njezine posljedice.

¹² Stjepan Matičević, »O tridesetogodišnjici Nastavnog Vjesnika«, *Nastavni vjesnik* 30/9–10 (1922), pp. 385–387, na p. 387.

¹³ Stjepan Matičević, »Uskrsne preporodne misli«, *Hrvatska straža* 8 (1936), br. 86 (Uskrs [12. travnja]), p. 8, na p. 8c.

¹⁴ Matičević, »Uskrsne preporodne misli«, p. 8c.

Međutim, Matičević je upozoravao i na negativne strane disciplinarnosti. To je također bilo u skladu s ondašnjim tendencijama: uz afirmaciju, iako u manjoj mjeri, javljali su se i suzdržanost te odbijanje tog znanstvenog pristupa, što se može pratiti još od kraja 19. i naročito tijekom 20. stoljeća.¹⁵ Takva je kritika bila prisutna i u hrvatskom kontekstu, i to u djelu filozofkinje i sociologinje Blaženke Despot (1930. – 2001.).¹⁶ Matičevićeva kritika disciplinarnosti očituje se iznošenjem izravnih primjedaba disciplinarnim sklonostima te predlaganjem drugačijih znanstvenih pristupa.

U skriptama iz didaktike za nastavu koju je držao 1940. godine, ukazao je na probleme koji disciplinarnost, a naročito prekomjerna specijalizacija donose znanosti. Nakon konstatacije da »znamo da se znanosti i umjetnosti razvijaju, osobito pak znanost«, zamijetio je posljedice takva razvoja: »znanosti kao da nastaju nove, kao da niču iz zemlje i one se sve više diferenciraju, tako, da u tom pogledu ta materija sve više i više raste do beskrajnosti, tako da mi ne možemo cijelu tu masu materije ni da pregledamo.«¹⁷ Problematičnom je prepoznao nagomilavanje pojedinačnih spoznaja, budući da njihova količina otežava proučavanje i poučavanje. Da ti problemi nisu bili prostorno ograničeni, svjedoče i iskustva iz Sjedinjenih Američkih Država, koja je 1937. godine

¹⁵ Vidi, primjerice, u: Moran, *Interdisciplinarity* (2002), p. 12: »However elitist they now seem, Nietzsche's and Ortega's arguments touch on significant issues about the development of the disciplines. As they point out, this development was not simply an organic consequence of advances in knowledge, but was also the product of institutional and societal factors, particularly the demand for specialists in a complex and technologically sophisticated society.«;

Márcio José Silveira Lima, »Filosofia e interdisciplinaridade / Philosophy and interdisciplinarity«, *Pro-Posições* 28/1 (2017), pp. 125–140, na p. 135: »Dos exemplos que analisamos, podemos inferir três formas de abordar o problema da especialização: uma forte denúncia, revelando os perigos que ela representa à própria noção de ciência; um enquadramento de seu despontar como um sintoma da modernidade e, diante de sua irreversibilidade, a necessidade de abertura para o trabalho conjunto de diferentes pesquisadores; o elogio por ter feito as áreas do saber se constituírem de acordo com seus próprios métodos, multiplicando os saberes disponíveis, ao mesmo tempo em que se condena o fechamento nessas áreas como entrave a essa mesma multiplicação. Essas três versões correspondem, como vimos, aos diagnósticos de Ortega y Gasset, Nietzsche e Adorno, respectivamente.« <https://doi.org/10.1590/1980-6248-2016-0012>.

¹⁶ Demian Papo, Hrvoje Potlimbrzović, »Kritika specijalizacije iz pera Blaženke Despot« / »Blaženka Despot's Criticism of Specialization«, u: Zlatko Miliša, Demian Papo i Hrvoje Potlimbrzović (ur.), *Međunarodni interdisciplinarni 2. Kongres Centra za interdisciplinarna istraživanja Filozofskog fakulteta Osijek: »Izazovi obrazovanja«* / *International Interdisciplinary 2nd Congress of the Centre for Interdisciplinary Research of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek: "Challenges of Education"*. Knjižica sažetaka kongresa, Osijek, 3., 4. i 5. studeni 2022. godine / Book of abstracts, Osijek, 3rd, 4th and 5th November 2022 (Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku / Faculty of Humanities and Social Sciences, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, 2022), p. 68 / p. 69.

¹⁷ Stjepan Matičević, *Didaktika* ([Zagreb: s. n., 1940]), p. 19.

podijelio sociolog i upravitelj visokoškolskih ustanova William Bennett Bizzell (1876. – 1944.).¹⁸ Također nisu ograničeni ni protekom vremena, pa su prisutni i danas, i to u raznim područjima znanosti.¹⁹

Najžešću kritiku iznio je o utjecaju disciplinarnosti i (pre)specijalizacije na društvo, obrazovanje i pojedinca. Također se nalazi u skriptama iz didaktike, a prenosim je u cijelosti:

»Konzekvencija je tog modernog zahtjeva [razvijanja individualnih sposobnosti], da se naglašuje osobito stručna obuka. Sa tog stanovišta opća obuka nema smisla. Neki pedagozi naglašuju da treba već rano započeti sa onom obukom, koja pojedincu najviše konvenira, jer će se tako svaki predati sasvim onome što ga veseli, a rezultat će toga biti da će i prije dozrijeti za samostalni život. Tu nema dakle izmirenja između općeg i stručnog obrazovanja. <...> Mi ne ćemo da obrazujemo zgoljne vrtljare, cipelare i t.d., ne ćemo ni prije svega da obrazuje cipelare i stolare, pa ni profesore, suce i t.d., nego imamo najprije pred sobom čovjeka. To je prvo što se ima postići, ljudskoj bazi ima se tek onda dotični po individualnoj sposobnosti specializirati. Ako ćemo škole početi prerano specijalizirati izgubićemo onu ljudsku bazu u svakom pojedincu. Mi ćemo s time imati ljude, koji će brzo svršiti nauke, koji će se bolje specijalizirati u svojoj struci, koji će prije doći do kruha, ali to sve nije tako vrijedno ako on pri tome ne izadje potpuni čovjek, ako ostane jednostran ako ne razumije čitav život. Takav čovjek će se povući u zatišje ili će se udružiti s onim, koji su mu najslabiji. Nestat će kontakta među pojedincima oni će se izolirati, nastat će u društvu izoliranost i pocjepanost, strančarstvo i klike. Ljudi će se uslijed prevelikog specijaliziranja otudjiti, ne će jedan drugoga razumijevati, ne će jedan za drugoga imati smisla. To je krajnje individualističko stanovište.«²⁰

Ustvrdio je da je naglasak na stručnoj obuci u ranim stupnjevima školovanja moderno nastojanje koje ide nauštrb općeg obrazovanja. Preuranjenu specijalizaciju smatrao je kratkoročno pozitivnom u praktičnom (Ljudi će se »bolje specijalizirati u svojoj struci« i prije će »doći do kruha«), ali dugoročno

¹⁸ William Bennett Bizzell, »The Social Inadequacy of Education«, *The Journal of Higher Education* 8/5 (1937), pp. 233–288, na p. 236b: »Much is heard these days about overspecialization and differentiation in subject-matter. <...> But with the rise of modern science and the widespread interest in research, educational administrators slowly lost their control over the content of knowledge. With the great extension of the scope of knowledge as a result of modern research, differentiation of courses began and specialization developed.« <https://doi.org/10.2307/1974577>.

¹⁹ Vidi, primjerice, u: Jonathan J. Turner, »The More American Sociology Seeks to Become a Politically-Relevant Discipline, the More Irrelevant it Becomes to Solving Societal Problems«, *The American Sociologist* 50 (2019), pp. 456–487, na pp. 475–483. <https://doi.org/10.1007/s12108-019-09420-5>;

Luis Humberto Hernandez Mora, »Philosophical thoughts about the specialization phenomenon in natural sciences«, *Research in Marine Sciences* 8/4 (2023), pp. 300–315.

²⁰ Matičević, *Didaktika*, pp. 10–11.

pogubnom u humanističkom smislu (izgubit ćemo »ljudsku bazu u svakom pojedincu«, neće izaći »potpuni čovjek«, bit će »jednostran ako ne razumije čitav život«). To znači i da je kritizirao ideju redukcije obrazovanja na proces osposobljavanja pojedinaca za tržište rada te zagovarao humanističku i personalističku koncepciju obrazovanja.²¹ Preuranjena specijalizacija šteti funkcioniranju društva jer vodi prema otuđenosti pojedinca, fragmentaciji društva, gubitku empatije i međusobnog razumijevanja (jednostrani čovjek će se »povući u zatišje«, družiti se s onima »koji su mu najbliži«, »nastaće u društvu izoliranost i pocjepanost, strančarstva i klike«). To će rezultirati pretjeranim individualizmom koji ugrožava društvenu koheziju i zajedničke vrijednosti (ljudi neće »jedan drugoga razumijevati, ne će jedan za drugoga imati smisla«). Takav je individualizam smatrao krajnošću u odnosu prema kolektivizmu, koji je nazvao socijalizmom, a oboje time nepoželjnim kulturno-političkim pristupima.²² Proizlazi da se u izdvojenom slučaju nije u potpunosti odupirao specijalizaciji, nego da se protivio njezinoj preranoj primjeni i pravu prvenstva koje je imala u odnosu na cjelovitije obrazovanje. Znači da je zagovarao ravnotežu između općeg obrazovanja i specijalizacije (treba biti »izmirenja između općeg i stručnog obrazovanja«), s naglaskom na postupnost i pravovremenost. Takvo pomirujuće nastojanje u skladu je s Matičevićevim pristupom životu i znanosti. Kako to sumira filozofkinja Jelisaveta Branković-Arnovljević (1906. – 1992.): »njegov duh je uopšte naginjao sintezama«.²³

1.2. Matičević o novim znanstvenim pristupima

Kako sam i najavio, drugi način kojim je Matičević kritizirao disciplinarnost bio je ukazivanje na to da ona nije jedini mogući znanstveni pristup. Njegov stav od ranije, iz *Uvoda u opću pedagogiju*, da pedagogija »treba pomoć drugih nauka«, ali da to ne znači da je »dio logike, estetike i psihologije« nego da »upotrebljava druge nauke za stanovitu svrhu, pobire [njihove] istine«, u čemu se i »sastoji samostalnost nauke«, otkriva da je čak tada nagovijestio i drugačiji pristup. Potpomaganje metodama i spoznajama drugih znanosti upućuje na

²¹ Da je Matičević doista bio pobornik personalističke koncepcije pedagogije, vidi i u: Kujundžić, »Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića (Uvodna studija)«, pp. 28–46.

²² Ibid., p. 3.

²³ Jelisaveta Branković-Arnovljević, »Nekoliko reči o učenju Stjepana Matičevića«, *Učitelj: pedagoško-socijalni časopis Jugoslovenskog učiteljskog udruženja* 21/5–6 (1941), pp. 284–290, na p. 289.

O Matičevićevoj sklonosti sintezama, naročito u okviru filozofije, vidi u: Hrvoje Potlimbrzović, »Zastupljenost filozofskih disciplina u opusu Stjepana Matičevića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 46/2(92) (2020), pp. 377–437, na pp. 378–379, 383–385 i 424.

međusobnu suradnju, što nikako ne može biti u skladu s disciplinarnošću. O znanostima i disciplinama iz raznih područja i polja s kojima pedagogija treba surađivati, Matičević je pisao u brojnim djelima. Pritom je uz pobrojane izdvojio i: sociologiju, biologiju, antropologiju, medicinu, aksiologiju, povijest, religiju, kulturologiju, jezikoslovlje i prirodne znanosti,²⁴ te bio uvjeren da se brojna pitanja mogu »tek u većim savezima rješavati.«²⁵ Da ne ostane samo na razini apela, pobrinuo se predlaganjem dviju vrsta suradnje ili »saveza«.

Najprije je zagovarao metodološki *paralelizam* kao sredstvo kojim se poplješuje spoznaja. O njemu je pisao u habilitacijskom radu »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja« iz 1921., raspravljajući o metodama kojima se pri obrazovanju mišljenja služe pedagogija i psihologija. Potrebu združivanja njihovih snaga sumirao je ovako:

»Tako bismo, dakle, i mi uspostavili uniformnost paralelizma makro- mikroartikulacionog, koji – kako smo prije vidjeli [–] traže i radni pedagozi, ali nedostatnim psihologijsko-teoretskim sredstvima. Da je takva jedinstveno koncipirana uniformnost i **paralelizam** [isticanje podebljanim slovima moje] i praktički pedagojski važno i prihvatno sredstvo, jer se njim daje relativno lako, a bez pogibli šabloniziranja i mekанизiranja rukovati, ne treba tek dokazivati.«²⁶

Novi je znanstveni pristup, dakle, opisao kao »paralelizam«, što znači usporednu suradnju dviju disciplina (pedagogije i psihologije) pri rješavanju nekog istraživačkog problema. Ukazao je i na ograničenost pedagogije ako djeluje izolirano od uvidā i metodoloških sredstava psihologije, budući da joj ona omogućuje dublje razumijevanje i artikulaciju mikro aspekata obrazovanja. Tom paralelizmu pridao je i obilježje uniformnosti, što znači usklađenosti tih aspekata obrazovanja pomoću koordiniranog djelovanja pedagogije i psihologije. Znanstveni pristup koji je obilježen »paralelizmom«, kako izvještava

²⁴ Stj. [Stjepan] Matičević, »Neke napomene u prilog našoj filozofijskoj i psihologijskoj terminologiji«, *Nastavni vjesnik* 20/4 (1912), pp. 281–290, na p. 283;

Stjepan Matičević, »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja (Hablitaciona radnja)«, primljeno u sjednici razreda filozofičko-juridičkoga od 31. oktobra 1920., *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 224, Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički 98 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1921), pp. 1–74, na pp. 6–7;

Stjepan Matičević, »Božić u svijesti djece i odraslih«, *Hrvatska straža* 8 (1936), br. 295 (Božić [25. prosinca]), p. 5, na p. 5c;

Stjepan Matičević, *Savremene pedagojske struje* ([Zagreb: s. n., 1925]), p. 2;

Matičević, *Uvod u opću pedagogiju*, pp. 4–6.

²⁵ Stjepan Matičević, *Pedagojska aksiologija sa uvodom o psihologiji čuvstva* (Zagreb: Litografija udruženja slušača Tehničkog fakulteta, 1936), p. 35.

²⁶ Matičević, »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja (Hablitaciona radnja)«, p. 69.

američki znanstvenik Michal J. Bardecki, pojavio se u znanstvenoj literaturi početkom 20. stoljeća, zabilježio značajan porast u upotrebi 1950-ih i 1960-ih, da bi tek od 1970-ih godina dobio svoje mjesto u rječnicima pod natuknicom *multidisciplinarnost*.²⁷ Ona se, kako 1980. tvrdi američka teoretičarka Nancy Anne Cluck, može odrediti kao usporedan položaj disciplina (*juxtapositioning of disciplines*).²⁸ To nije ništa drugo nego metodološki *paralelizam* koji je spomenuo Matičević. Pedagogija i psihologija u njegovoj viziji zadržavaju disciplinarnu autonomiju, ali horizontalno, suradnički rješavaju teorijske i praktične probleme.

Potom je drugu vrstu suradnje dviju ili više znanosti opisao na dva načina: kao *preplitanje* i kao *komplaciranje* njihovih spoznaja i metoda. To je također činio prilikom osvješćivanja potrebe za oslanjanjem pedagogije na druge znanosti, pridruživši tome i promišljanja o njezinoj teorijskoj i praktičnoj naravi. Kao jednu od ključnih teza izdvojio je sljedeću:

»Pedagogija se kao nauka o naročitoj (specifičnoj) i scijentifički dostatno izrazitoj i važnoj zabiljivosti i samostalnom zadatku, kao nauka determinirana i vođena jednom naročitom vrednosnom idejom, idejom odgoja ili obrazovanja, ukazuje u dostatnoj mjeri kao jedna 'čista' nauka, ali kako je ona ipak osnovana na odgojnom kauzalitetu, u kojem se **prepleću** [isticanje podebljanim slovima moje] makar i na specifičan način razne izvršne komponente i razne parcijalne kauzalnosti, pa je zato kraj sve svoje samosvojnosti i autonomije upućena na razne druge nauke (pomoćne pedagogijske nauke), za nju se možda može u neku ruku i s izvjesnim ograničenjem opravdano reći, da participira i na karakteru onakvih nauka, koje obilježujemo kao 'primijenjene'.«²⁹

Matičević je uputio na preplitanje različitih čimbenika unutar odgojnog djelovanja, koje je vidio kao sastavni dio složenog odgojnog procesa. Taj proces ujedinjuje različite uzročno-posljedične odnose (»prepleću« se »razne izvršne

²⁷ Michal J. Bardecki, natuknica »Multi-disciplinarity«, pp. 1179b–1184b, u: Walter Leal Filho (ed.), *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*, With 274 Figures and 164 Tables (Cham: Springer, 2019), na p. 1180a–b: »The term 'multidisciplinary' emerged in the academic literature prior to the beginning of the twentieth century and its use increased over time, most notably in 1950s and 1960s. However, it was not in common usage and did not appear in dictionaries until the 1970s.« <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11352-0>.

²⁸ Nancy Anne Cluck, »Reflections on the Interdisciplinary Approaches to the Humanities«, *Liberal Education* 66/1 (1980), pp. 67–77, na p. 68: »Through a multidisciplinary framework, one may consider the humanities sequentially through literature, then psychology, then biology; but these separate disciplines never intersect upon a well-defined matrix. Multidisciplinary examinations may be characterized as a juxtapositioning of disciplines.« Vidi i u: Thompson Klein, *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*, p. 56: »'Multidisciplinarity' signifies the juxtaposition of disciplines.«

²⁹ Matičević, »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj«, pp. 213–214.

komponente i razne parcijalne kauzalnosti») koji neizbježno upućuju na druge znanosti, što uključuje potrebu za povezivanjem s njihovim spoznajama i metodama. Ako želi biti dostatna u objašnjavanju i oblikovanju odgoja, pedagogija mora integrirati razne spoznaje te preplitati raznovrsne metode i teorijske uvide. To nije znak slabosti, nego potvrda njezine složenosti i otvorenosti kao znanosti koja djeluje na sjecištu teorije i prakse. Znači, Matičević je dao do znanja da je prožimanje ili integracija (*preplitanje*) metoda i spoznaja pedagogije i drugih znanosti presudna za njezin znanstveni status, čime je naznačio i nužnost iskoračivanja iz disciplinarnih ograničenja.

U habilitacijskom radu o pedagogiji i psihologiji mišljenja opisao je još jedan pristup koji podrazumijeva integraciju spoznaja i metoda. U njemu je raspravljao i o odabiru nastavnog sadržaja u školama te o metodici poučavanja. O toj je temi zaključio i ovo:

»Ako se ima čitava građa nekoga obučnog predmeta još sama organizirati (dakle unutar već organiziranog nastavnog plana), onda to ne može voditi nego do manjih jedinica, koje su potpuno determinirane koje sistematikom sama predmeta <...>. U svakoj se zgodi radi o logičkim i materijalnim momentima sama predmeta i *ti se moraju komplicirati* [isticanje podebljanim slovima moje] *s psihologijskim momentima samoga usvajanja.*«³⁰

Iz tog odlomka proizlazi da je Matičević upozoravao da je za uspješnu organizaciju nastave važno integrirati (*komplicirati*) didaktičko-logičke (organizacija sadržaja uvjetovana znanstvenom »sistematikom sama predmeta«) i psihološke komponente (način učenikova obrađivanja i »usvajanja« tog sadržaja). Tek takvom suradnjom može se oblikovati nastava koja je istodobno didaktički i logički strukturirana te psihološki primjerena. Spominjao je te opisivao i druge discipline koje su po svojoj naravi upućene na neke druge ili su nastale kao spoj dviju disciplina. Radi se o filozofiji kulture te, kako ih naziva, filozofijskoj pedagogiji, pedagogijskoj teleologiji i pedagogijskoj psihologiji.³¹

³⁰ Matičević, »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja (Habilitaciona radnja)«, p. 9.

³¹ Stjepan Matičević, »Idealni i realni momenat u uzgoju«, *Kršćanska škola* 26/5–6 (1923), pp. 49–54, na pp. 51 i 53;

Stjepan Matičević, *Pedagogijska metodologija* ([Zagreb: s. n., s. a.]), p. 145;

Matičević, *Uvod u opću pedagogiju*, p. 6.

Matičevićev pristup filozofiji kulture već je prepoznat kao interdisciplinarni: Potlimbrzović, »Zastupljenost filozofskih disciplina u opusu Stjepana Matičevića«, p. 392: »Dakle filozofija kulture u članku 'Idealni i realni momenat u uzgoju' očituje se na dva načina. Najprije time što Matičević filozofiji pridaje ključnu ulogu za određivanje kulturnih vrijednosti, a zatim i time što kulturu sagledava interdisciplinarno, točnije iz perspektive filozofije i pedagogije.«

Za razliku od *paralelizma*, u slučaju *preplitanja* i *komplificiranja* Matičević je ukazao na snažnu potrebu za povezivanjem, aktivnim prožimanjem ili složenim međudjelovanjem, što znači za integracijom metoda i spoznaja, a ne samo njihovom horizontalnom suradnjom. Dakle, Matičević prijedlozi imaju obilježja interdisciplinarnosti. Kao što možemo doznati od teoretičara znanosti Julie Thompson Klein (1944. – 2023.) te Allena F. Repka, Ricka Szostaka i Michelle Phillips Buchberger, interdisciplinarnost je znanstveni pristup koji podrazumijeva integraciju spoznaja i metoda iz raznih znanosti.³² Ona je, kako tvrdi američki sociolog Andrew Delano Abbott u monografiji iz 2001., pod tim imenom poznata još od 1920-ih i 1930-ih godina ali, naglašava američki povjesničar Harvey J. Graff u članku iz 2016. godine, interdisciplinarna stremljenja prethodila su upotrebi tog naziva.³³ Ipak, početak sustavne teorije o znanstvenim pristupima najčešće se smješta u rane 1970-e i povezuje s imenom njemačkog znanstvenika Ericha Jantscha (1929. – 1980.). On je 1970. i 1972. objavio članke u kojima je precizno razgraničio znanstvene pristupe: disciplinarnost, multidisciplinarnost, pluridisciplinarnost, krosdisciplinarnost, interdisciplinarnost i transdisciplinarnost.³⁴

Kada je riječ o proučavanjima novih znanstvenih pristupa u Hrvatskoj, osobito onih koji se odnose na interdisciplinarnost, pokazalo se da su istraživači

³² Thompson Klein, *Beyond Interdisciplinarity. Boundary Work, Communication, and Collaboration*, p. xviii: »Interdisciplinarity connotes integration of data, methods, tools, concepts, theories, and/or perspectives from multiple disciplines or bodies of knowledge in order to answer a question, to solve a problem, or to address a topic or theme that is too broad or complex to be dealt with by one discipline.«;

Allen F. Repko, Rick Szostak, Michelle Phillips Buchberger, *Introduction to Interdisciplinary Studies*, second edition (Los Angeles: Sage Publications, 2017), pp. 59–60: »Interdisciplinarians—that is, scholars familiar with strategies for integrating insights from diverse disciplines—are uniquely equipped to ask and answer questions about complex issues that transcend the confines of single disciplines. <...> Interdisciplinarity offers a process that enables you to effectively integrate knowledge drawn from relevant disciplines.«

³³ Andrew [Delano] Abbott, *Chaos of disciplines* (Chicago: The University of Chicago Press, 2001), p. 131: »The first hint that this is not true is the disturbing fact that, like most good ideas in social science, interdisciplinarity is old news. The first entry for the word ‘interdisciplinarity’ in the second edition of the *Oxford English Dictionary* is in 1937, in the *Journal of Educational Sociology*. But the Social Science Research Council and the Laura Spelman Rockefeller Foundation were already focused on the problem of eliminating barriers between the social sciences by the mid-1920s.«;

Graff, »The ‘Problem’ of Interdisciplinarity in Theory, Practice, and History«, p. 791: »Interdisciplinary efforts preceded the use of the word.«

³⁴ Erich Jantsch, »Inter- and Transdisciplinarity University: A Systems Approach to Education and Innovation«, *Policy Sciences* 1/4 (1970), pp. 403–428, na pp. 410–414. <https://doi.org/10.1007/BF00145222>;

hrvatske filozofske baštine Davor Balić i Demian Papo bili u pravu kada su 2022. konstatali da su ona »nedovoljno zastupljena«.³⁵ Njihov je rad također potvrdio Graffovo mišljenje da je interdisciplinarni pristup prethodio upotrebi riječi i u hrvatskom kontekstu. Naime, dokazali su da su »pristup i promišljanja« Miroslava Krležu (1893. – 1981.) o Immanuelu Kantu (1724. – 1804.), koja počinju s 1918. godinom, bili »interdisciplinarni naravi.«³⁶ Početak razmatranja interdisciplinarnosti u humanističkom i društvenom području znanosti u Hrvatskoj zabilježen je 1970. godine,³⁷ što se također podudara sa znanstvenim tendencijama u svijetu. Zamjetan je, primjerice, u uredničkim ostvarenjima Bože (Božidara) Jušića (1929. – 2016.),³⁸ koje je Mihovil Gotal 2013. godine

Erich Jantsch, »Towards Interdisciplinarity and Transdisciplinarity in Education and Innovation«, u: L. Apostel, G. Berger, A. Briggs i G. Michaud (eds.), *Interdisciplinarity. Problem of Teaching and Research in Universities*. This report is based on the results of a Seminar on Interdisciplinarity in Universities which was organised by CERI in collaboration with the French Ministry of Education at the University of Nice (France) September 7th-12th, 1970 (Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development, Centre for Educational Research and Innovation, 1972), pp. 94–118, na pp. 100–104.

³⁵ Davor Balić, Demian Papo, »Miroslav Krležu interdisciplinarno o Immanuelu Kantu«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 48/1(95) (2022), pp. 227–252, na p. 229.

³⁶ Balić, Papo, »Miroslav Krležu interdisciplinarno o Immanuelu Kantu«, pp. 240 i 232.

³⁷ Lucija Pintek, Marija Milošević, »Zastupljenost radova hrvatskih znanstvenika iz društvenih i humanističkih znanosti o interdisciplinarnosti u bazama podataka«, u: Igor Josipović, Demian Papo i Hrvoje Potlimbrzović (ur.), *Izazovi obrazovanja / Challenges of Education*. Zbornik radova nastalih na temelju izlaganja na *Međunarodnom interdisciplinarnom 2. Kongresu Centra za interdisciplinarna istraživanja Filozofskog fakulteta Osijek: »Izazovi obrazovanja«*, Osijek, 3. – 5. studenog 2022. godine / Book of proceedings based on papers presented at the *International Interdisciplinary 2nd Congress of the Centre for Interdisciplinary Research of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek: "Challenges of Education"*, Osijek, 3–5 November 2022 (Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku / Faculty of Humanities and Social Sciences, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, 2023), pp. 319–333, na pp. 328–329.

Taj je članak nastao kao rezultat projekta *Prosudbe hrvatskih znanstvenika iz društvenih i humanističkih znanosti o interdisciplinarnosti*, koji je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku započeo njegov Centar za interdisciplinarna istraživanja. Projekt je proveden tijekom 2022. godine. Na njemu su Pintek i Milošević surađivale u statusu studentica istraživačica.

³⁸ Božo Jušić (ur.), *Problemi i perspektive interdisciplinarnog rada i obrazovanja*, prvi dio (Zagreb: Društvo psihologa SR Hrvatske, 1977);

Božo Jušić (ur.), *Problemi i perspektive interdisciplinarnog rada i obrazovanja*, drugi dio (Zagreb: Društvo psihologa SR Hrvatske, 1979);

Zvonimir Šeparović, Božo Jušić (ur.), *Interdisciplinarnost znanosti, obrazovanja i inovacija I* (Zagreb: Društvo psihologa Hrvatske, 1982);

Zvonimir Šeparović, Božo Jušić (ur.), *Interdisciplinarnost znanosti, obrazovanja i inovacija II* (Zagreb: Pravni fakultet, 1984).

prepoznao kao »neke od prvih pokušaja bavljenja tom tematikom« u »hrvatskoj znanstvenoj literaturi«,³⁹ zatim u djelima Ante Fiamenga (1912. – 1979.) i Blaženke Despot⁴⁰ te Jurja Božičevića (1935. – 2016.).⁴¹ Analiza iz ovog potpoglavlja pokazala je da je Matičević ranije od svih izdvojenih prepoznao potrebu za novim znanstvenim pristupima, nudeći i njihove detaljne opise.

Zaključak

Promišljanja o disciplinarnosti i novim znanstvenim pristupima Matičević je iznosio između 1912. i 1940. godine u dvanaest djela koja je objavio ili pripremio za nastavu. Njihova analiza otkriva da je prepoznao i mogućnosti i ograničenja disciplinarnosti. Afirmirao ju je nastojanjem za teorijskim i praktičnim osamostaljenjem pedagogije kao znanosti te određivanjem odgovarajućih metoda i spoznaja koje pedagogija može preuzeti od drugih znanosti. Ukazivao je i na važnost specijalizacije te na potrebu osnivanja specijaliziranih časopisa, kojih je u to doba u Hrvatskoj manjkalo. Smatrao je da se radilo o modernim nastojanjima s kojima je ondašnja domaća znanstvena zajednica trebala ići ukorak. Međutim, bio je svjestan i opasnosti kojima prijeti prekomjerna i preuranjena specijalizacija, u čemu se prepoznaje i njegovo negiranje disciplinarnosti. Takva specijalizacija: znanosti prijeti gomilanjem pojedinačnih spoznaja, uslijed kojih nastaju poteškoće za proučavanje i poučavanje; u obrazovanju uzrokuje jednostranu orijentaciju prema tržištu rada; u društvu i kod pojedinca uzrokuje otuđenost, fragmentaciju, gubitak empatije te, u konačnici, krajnji individualizam koji narušava zajedništvo. S obzirom na razdoblje tijekom kojeg je bilježio svoja zapažanja, Matičevića je opravdano smatrati jednim od ranijih filozofa koji su unutar hrvatske znanosti kritički promišljali disciplinarnost.

Suprotstavio joj se i predlaganjem novih znanstvenih pristupa. Prvo je predložio metodološki *paralelizam*. On podrazumijeva usporednu suradnju pedagogije i psihologije, pri čemu svaka zadržava autonomiju. Takva surad-

³⁹ Mihovil Gotal, »Epistemologija interdisciplinarnosti«, *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme* 12/18 (2013), pp. 66–79, na p. 74.

⁴⁰ Potlimbrzović i Papo, »Kritika specijalizacije iz pera Blaženke Despot« / »Blaženka Despot's Criticism of Specialization«, p. 68 / p. 69.

⁴¹ Juraj Božičević, »Interdisciplinarnost teorije vođenja i njena uloga u zbližavanju znanstvenih područja«, *Encyclopaedia Moderna: časopis za sintezu znanosti, umjetnosti i društvene prakse* 5/12 (1970), pp. 40–45.

Taj su članak u sklopu istraživačkog projekta pronašle Pintek i Milošević, ali ga nisu spomenule poimence u svojem članku, nego samo iz perspektive godine objavljivanja. Vidi u: Pintek i Milošević, »Zastupljenost radova hrvatskih znanstvenika iz društvenih i humanističkih znanosti o interdisciplinarnosti u bazama podataka«, p. 328.

nja ima obilježja multidisciplinarnosti. Drugi oblik suradnje opisao je kao *preplitanje* i kao *kompliciranje* spoznaja i metoda više znanosti. Preplitanje je izdvojio kao pristup koji je nasušno potreban za budućnost pedagogije i koji podrazumijeva integraciju raznovrsnih znanjā, metoda i uvidā. Kompliciranje je opisao kao integraciju znanja i metoda pedagogije, filozofije i psihologije, koja je presudna za uspješnu organizaciju nastave. Matičevićevi opisi novih znanstvenih pristupa nedvojbeno upućuju na njegovo zagovaranje interdisciplinarnosti. Budući da je znanstvene pristupe koji imaju sva obilježja multi- i interdisciplinarnosti predlagao i opisivao tijekom prvih desetljeća 20. stoljeća, opravdano ga je smatrati jednim od ranijih hrvatskih filozofa u čijim su djelima zamjetna takva nastojanja.

Stjepan Matičević on Scientific Approaches

Summary

Although he worked in a period during which disciplinarity was the dominant scientific approach, Croatian philosopher and pedagogue Stjepan Matičević (1880–1940) displayed an ambivalent attitude toward it and proposed new approaches. In twelve works written between 1912 and 1940, he first affirmed disciplinarity through his efforts to establish pedagogy as an independent science, while at the same time warning of its negative consequences for society, science, education, and the individual. Afterwards, he proposed new approaches that implied cooperation among sciences: from methodological *parallelism*, which bears features of multidisciplinarity, to the *intertwining* and *complication* of methods and insights, as well as their integration, which correspond to the features of interdisciplinarity. Given the period during which he recorded his reflections, it is justified to regard him as one of the earlier Croatian philosophers who critically examined disciplinarity and advocated scientific approaches that were established only decades later as multi- and interdisciplinarity.

Keywords: Stjepan Matičević, philosophy, pedagogy, disciplinarity, (over)specialization, multidisciplinarity, interdisciplinarity